

УДК 37.013.73:378.4(73)

Т.В. ГРИЦЕНКО (аспірантка)Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук
України, Київ

E-mail: g_tv@ukr.net

**СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ПЕРЕДУМОВИ
ВИНИКНЕННЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ В США**

Аналізуються основні соціально-політичні історичні умови, що вплинули на зародження ідей мультикультуралізму в системі освіти Сполучених Штатів. Висвітлюється динаміка змін в освітній політиці, пов'язаної з питаннями раси і соціальної справедливості на різних історичних етапах розвитку американського суспільства

Ключові слова: мультикультурна освіта, ідеологія «плавильного казана», культурний плюралізм, міжгрупова освіта, етнічні студії, студії окремих груп, навчання культурно відмінних.

Перед глобальними викликами людству сучасна освіта набуває все більш планетарного, загальносвітового характеру. Відтак інтеграційні процеси в освіті, зростання міграційних процесів актуалізують потребу в переорієнтації освіти на нові стратегії, нові методології мислення і пізнання, та формуванні нового міжнародного освітнього середовища, де в найбільш ефективних формах могли б реалізовуватися національні інтереси країн і здійснюватися спільні пошуки вирішення проблем, що мають життєво важливе значення для людської цивілізації в цілому. У зв'язку з цим мультикультуралізм як політична та освітня теорія і практика, що орієнтується на можливість гармонійного співіснування в суспільстві різних груп без втрати власної ідентичності або обмеження прав, виступає методологічною основою освіти сучасності. Найбільшого поширення та практичного втілення мультикультурна освіта набула в Сполучених Штатах Америки, в яких історично сформувався надзвичайно різноманітний склад населення, та стала основним орієнтиром, що спрямовує суспільні зусилля з інституціоналізації соціальної справедливості та міжгрупового порозуміння. Як влучно зазначає знаменитий американський філософ Джон Дьюї «знання про минуле є ключем до розуміння сучасного», тому будь-який культурний, політичний, соціальний феномени слід розуміти, виходячи з умов їх походження [1, с. 170]. Отже, розгляд сучасних тенденцій мультикультурної освіти неможливий без аналізу історії статусу різних расових, етнічних і культурних груп в американському суспільстві. Важливу роль у питанні генези та еволюції мультикультурної освіти в американському суспільстві зіграли праці таких видатних американських учених, як Джеймс Бенкс, Карл Грант, Крістіна Слітер, Патрісія Ремсі, Леслі Вілліамс та ін. Таким чином, мета даної статті полягає в тому, щоб показати, які соціально-політичні ідеї, що лежали в основі філософії американської системи освіти в різні історичні періоди, вплинули на формування та становлення мультикультурної освіти.

В сучасному американському суспільстві концепція мультикультуралізму, маючи декілька десятилітню історію, визнана офіційною освітньою політикою, що орієнтується на надання можливості рівноправного розкриття людиною свого особистісного потенціалу, рівної можливості його реалізації незалежно від етносу, раси, класу, гендеру, релігії, мови, віку та усвідомлення суспільства як цілого, хоч воно і складається з окремих частин. Більш того, американські науковці П.Ремсі та Л.Вільямс визначають мультикультурну освіту як орієнтований на процес навчальний досвід, який сприяє рівності в освіті, усвідомленню і повазі до різноманіття у суспільстві та у світі, а також створенню більш справедливого і неупередженого суспільства для всіх людей [11].

Хоча поняття «мультикультурна освіта» з'явилося у філософсько-культурному дискурсі в США на початку 1970х, ідея мультикультуралізму в американській системі освіти стала можливою завдяки низці змін в соціально-політичному житті суспільства країни. Історичне коріння ідей мультикультурної освіти лежить в міграційних рухах та рухах за громадянські права різноманітних пригноблених груп. Питання, коли з'явилися перші емігранти на американському континенті, досі залишається відкритим. Але найпоширеніша теорія полягає в тому, що найперші мешканці мігрували з Азії по льодовиковій масі, яка з'єднувала Азію і Північноамериканський континент протягом льодовикового періоду [11, с. 4].

Після вторгнення Колумба на територію Америки в 1492 році мешканці з Північної та Західної Європи активно почали прибувати на американський континент з уявленням расової переваги і з ідеєю «завоювання дикої місцини», виправдовуючи Західну експансію як необхідну для поширення цивілізації та християнства серед усіх народів світу. Вони вважали своїм боргом як «обранці Бога» керувати життям всієї нації. Таким чином, населення США перетворилось на завойовників і завойованих. До першої групи відносилися європейці, а до другої потрапили корінні американці (індіанці), усі спадкоємні землі яких були захоплені європейцями; африканці, які потрапили в США у неволю; мексиканці, які стали завойованими людьми в результаті розширення території Сполучених Штатів. На той час, фактично 99% населення країни складалося з імігрантів з тієї чи іншої сторони світу [6, с. 47]. У церквах, газетах, громадських і приватних школах допускалося лінгвістичне розмаїття з метою поширення кальвінізму. Але двомовна освіта і освіта рідною мовою, поширені у багатьох штатах, були доступні лише для «білого» населення. [11; 13].

З хвилею міграції з Південно-східної Європи в кінці 19 ст. та після Першої світової війни почалося хвилювання щодо «іноземного» впливу на американське суспільство, що спричинило скасування національних програм та появу декількох декларацій Національної Асоціації Освіти (National Education Association) про обов'язкову «американізацію» нових емігрантів, які вважалися морально й інтелектуально нижчими за емігрантів з Північно-західної Європи [7]. З метою послаблення хвилі еміграції та Соціально-політичні детермінанти та передумови виникнення мультикультурної освіти в США

надією на фасилітацію процесу асиміляції, уряд Сполучених Штатів двічі приймав закони (Immigration Act of 1917, Immigration Act of 1924), спрямовані на зниження чисельності нових імігрантів [5].

Елвуд Каберлі (Elwood P. Cubberly), освітянин початку 1900х, зазначав, що освітні установи були зобов'язані асимілювати дітей емігрантів у вищу «американську расу». Він казав: «Повсюди ці люди намагалися селитися групами чи поселеннями та встановлювати їхні власні манери, звичаї і обряди. Наша мета розбити їхні групи і поселення, асимілювати чи амальгамувати цих людей як частину американської раси та прищепити їхнім дітям ... англо-саксонську концепцію праведності, закону, порядку і народного уряду» [5, с. 11].

Пануюча на той час американська ідеологія «плавильного казана» («melting pot»), що отримала назву з п'єси Ізраеля Зангвілла (Israel Zangwill), поставленої на Бродвеї в 1909 році, декларувала, що усі культури повинні асимілюватися для створення нової досконалої американської культури [11, 8]. На практиці ж політика асиміляції в американському суспільстві виглядала таким чином: люди, які найбільш схожі на поселенців із Північно-західної Європи, насолоджувалися перевагами системи расових привілеїв, в той час як ті, хто виглядає найбільш відмінними, були виключеними з мейнстріму та позбавленими привілеїв. Дослідниці Патрісія Ремсі та Леслі Вілліамс зобразили такі паттерни асиміляції у вигляді символічних кіл, згідно яких до найбільш асимільованого та культурно «центрального» населення відносяться північно-західні європейці та протестантські групи; до населення, яке в найменшій мірі прийняте в суспільстві, – південно-східні європейці, католики та євреї; а до виключених із суспільного мейнстріму потрапили корінні американці, вихідці з Латинської Америки, Азії, Африки та представники широкого діапазону релігій [11, с. 9].

В освітній сфері як і в соціально-політичній з'явилися протиріччя між ідеєю рівності та реаліями расової переваги і пригноблення. Не дивлячись на риторику індивідуальних досягнень і рівних можливостей, навчальні заклади грали досить різні ролі в житті представників різних груп. Так, в 1830х у більшості південних штатів заборонялося навчати читати людей, що були у рабстві. В 1864 Конгрес заборонив корінним американцям навчатися рідною мовою. Бюро зі справ індіанців (Bureau of Indian Affairs) відлучало 4-річних дітей від сімей і відправляло у школу-інтернат поза резервацією [7].

Початок 20 ст. ознаменувався критикою ідеології «плавильного казана», в результаті якої американське суспільство було різко розділене за класом, расою й етнічністю [10, с. 15]. Тому, напередодні Другої Світової війни зі зростанням популярності нацизму деякі освітяни почали закликати до освітніх реформ, направлених на толерантність до раси, релігії та культурних відмінностей. Насамперед філософ Хорас Коллен (Horace Kallen) аргументував на користь переорієнтації на нову ідею культурного плюралізму. Коллен був упевнений, що американці могли б жити в декількох культурних середовищах, вільно входячи й виходячи із групи в групу. На його думку, це не призвело б до трайбалізації (прагнення до племенного

відокремлення, фанатична прихильність до своєї групи) суспільства, але забезпечило б єдність через різноманітність [8; 9]. Однак, як і ідеологія «плавильного казана», культурний плюралізм того часу не включав афроамериканців, азіатських американців, латиноамериканців та корінних американців до культурного мейнстріму.

В кінці 1940-х на початку 1950-х почався рух міжгрупової освіти, національний освітній проект під керівництвом Хільди Таба (Hilda Taba), який базувався на ідеї, що фактичне знання про расові й етнічні групи приведе до взаємної міжгрупової поваги, та був спрямований на об'єднання різних етнічних груп, подолання різних упереджень, усунення навчальних матеріалів, які містили стереотипні зображення і тексти [3]. Хоча ця програма широко використовувалась в освітніх закладах більше десятиліття, міжгрупова освіта не стала широко інституціалізованою.

Багато дослідників, наприклад Дж. Бенкс [4, с. 10], вважають початком зародженням ідей мультикультурної освіти саме соціальні дії афроамериканців та інших людей кольору, які відчували дискримінацію в громадських інституціях, особливо в закладах освіти. В період після Другої світової війни афроамериканці та інші маргінальні групи почали вимагати більшої кількості прав, включаючи десегрегацію (усунення наслідків расової дискримінації) в освіті. Суттєву роль в ініціації активних дій зіграв голосний судовий процес «Brown v. Board of Education of Topeka, Kansas» в 1954, ухваливши, що «сепаратні освітні можливості є проявом нерівності» і сегрегація в освіті повинна бути скасована [2].

В рамках руху за громадянські права афроамериканцями висувалися на перший план вимоги закінчення відвертої дискримінації та сегрегації в освіті, до яких скоро приєдналися корінні та іспаномовні американці. А згодом цей поштовх до реформування освіти підтримав і рух за жіночі права, представники якого кидали виклик несправедливості в освітніх можливостях, визначаючи освіту як першочерговий фактор, що впливає на інституалізацію та системність сексизму (дискримінація за ознакою статі). На національному рівні першою головною спробою уряду встановити таку політику, яка признала б співіснування і права всіх груп у суспільстві, стало прийняття Закону про громадянські права в 1964, що заборонив дискримінацію за ознакою раси, кольору шкіри і національного походження в громадських освітніх закладах і на робочих місцях [11].

Прийняття Закону про еміграцію 1965, що знімав обмеження еміграції, визвало приплив великої кількості емігрантів із азіатських і латиноамериканських країн та ініціювало рух етнічного відновлення, що в результаті призвело до прийняття Закону про студії етнічної спадщини того ж року. В освітніх закладах почали з'являтися курси і програми афроамериканських, азіатскоамериканських, латиноамериканських, корінних американців та жіночих студій. Однак, існуючі навчальні плани лише просто доповнювалися матеріалами про расові, етнічні та інші окремі групи, замість переосмислення освітньої структури в цілому. [11]. І хоча рух етнічних студій та студій окремих груп мав певні недоліки, він здійснив Соціально-політичні детермінанти та передумови виникнення мультикультурної освіти в США

суттєвий вплив на американську освіту, ставши підґрунтям для розвитку розуміння і вдячності за вклад як афроамериканців та інших расових і етнічних груп, так і жінок, геїв, лесбіянок, що були виключені з традиційних монокультурних освітніх програм і ранньої версії культурно плюралістичної освіти. Разом окремі дії цих різних груп, які були незадоволені ситуацією нерівності в освіті, та результативна реакція освітніх інституцій визначили початкову концептуалізацію мультикультурної освіти.

Проголошення в 1964 урядової програми «Війна з бідністю» (War on Poverty), що передбачала розширення соціальної допомоги нужденним, головним чином через програми суспільних дій (Community Action Program), та в 1965 освітньої та медичної програми «Хед старт» (Head Start), орієнтованої на допомогу дітям з бідних сімей та дітям з особливими потребами, спричинило появу освітніх програм, відмінних від етнічних студій та студій окремих груп [11]. Такі програми базувалися на ідеї, що представники груп меншин є апріорі ущербними і потребують спеціальних програм для її компенсації. Ці програми, спрямовані на потреби окремих груп, дали початок програмам, які описані Крістіною Слітер і Карлом Грантом як навчання культурно відмінних [12]. Однак, на початку 1970х, теоретики і практики почали піддавати сумніву орієнтацію на ущербність, яка лежала в основі таких програм. На відміну від програм етнічних студій та студій окремих груп, програми навчання культурно відмінних з їх орієнтацією на ущербність, однак, виявилися довгожителлями та існують у деяких начальних закладах і сьогодні.

Таким чином, з демографічними і політичними змінами американського суспільства приходили зміни і в освітній політиці Сполучених Штатів. За декілька століть було здійснено багато освітніх реформ, які залишили значний спадок для мультикультурної освіти, що з її цілями поваги і справедливості для кожного увібрала найкращі надбання попередніх освітніх рухів. В історичних соціально-політичних реаліях американського суспільства спостерігається перехід від дискримінаційних практик щодо груп меншин до їх підтримки та вирішення проблем рівності в освіті й суспільстві.

Список літератури

1. Дьюї Дж. Демократія і освіта. – Львів: Літопис, 2003. – 294 с.
2. About Brown v. Board // [режим доступу: <http://www.brownvboard.org/content/about-brown-v-board>]
3. Banks J. A. Education in the 80's: Multiethnic education. – Washington, DC: NEA, 1981.
4. Banks J. A. Multicultural education: Historical development, dimensions, and practice // Handbook of research on multicultural education / Eds. J. A. Banks & C. A. M. Banks (2nd ed.). – San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2004. – pp. 4-19.
5. Banks J. A. Multiethnic education: Practices and promises. – Bloomington, Indiana: Phi Delta Kappa, 1977.
6. Gollnick D. M. & Chinn P. C. Multicultural education in a pluralistic society (4th ed.). – New York, NY: Merrill, 1998.
7. Historical timeline of public education in the US // [режим доступу: <http://www.arc.org/content/view/100/48/>]

8. Kallen H. M. Culture and democracy in the United States. – New York, NY: Boni and Liveright, 1924.
9. Kallen H. M. Democracy versus the melting-pot: A study of American nationality // Nation. – 1915. – 18 February. – pp. 190-194.
10. Polenberg R. One nation divisible: Class, race and ethnicity in the United States since 1938. – New York, NY: The Viking Press, 1980.
11. Ramsey P. G., Williams L. R. with Vold E. B. Multicultural Education: A source book (2nd ed.). – New York, NY: RoutledgeFalmer, 2003. – 295 p.
12. Sleeter C. E. & Grant C. A. Making choices for multicultural education: Five approaches to race, class, and gender (3rd ed.). – Columbus, OH: Merrill/Prentice/Hall, 1999.
13. Spring J. H. Deculturalization and the struggle for equality: A brief history of the education of dominated cultures in the United States (6th ed.). – New York, NY: McGraw-Hill, 2010. – 166 p.

Т.В. ГРИЦЕНКО

Институт высшего образования Национальной академии педагогических наук Украины, Киев

E-mail: g_tv@ukr.net

СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ И ПРЕДПОСЫЛКИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В США

Анализируются основные социально-политические исторические условия, повлиявшие на зарождение идей мультикультурализма в системе образования США. Освещается динамика изменений в образовательной политике, связанной с вопросами расы и социальной справедливости на разных исторических этапах развития американского общества

Ключевые слова: мультикультурное образование, идеология «плавильного котла», культурный плюрализм, межгрупповое образование, этнические студии, студии отдельных групп, обучение культурно отличных.

T.GRYTSENKO

Institute of Higher Education of The National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv

E-mail: g_tv@ukr.net

SOCIOPOLITICAL DETERMINANTS AND BACKGROUND OF GENESIS OF MULTICULTURAL EDUCATION IN THE USA

The study analyzes the main sociopolitical historical conditions that influenced the emergence of multiculturalism in the U.S. education system. It also highlights the dynamics of changes in educational policies related to issues of race and social justice at different historical stages of the development of American society.

Keywords: multicultural education, ideology of «melting pot», cultural pluralism, intergroup education, ethnic studies, single-group studies, education of culturally different.

Стаття надійшла до редколегії 20.11.12

Прийнята до друку 25.11.12